

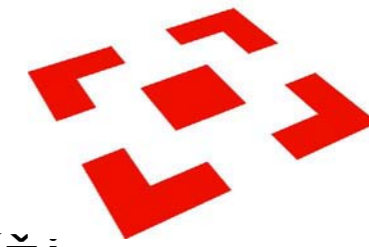
CISTERCIÁCKÁ KRAJINA VELEHRADU

Přírodovědecká fakulta

Aleš LÉTAL¹, Petr HUDEC²

- 1) Katedra geografie **PřF UP v Olomouci**
- 2) ÚOP Národního památkového ústavu v Kroměříži

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

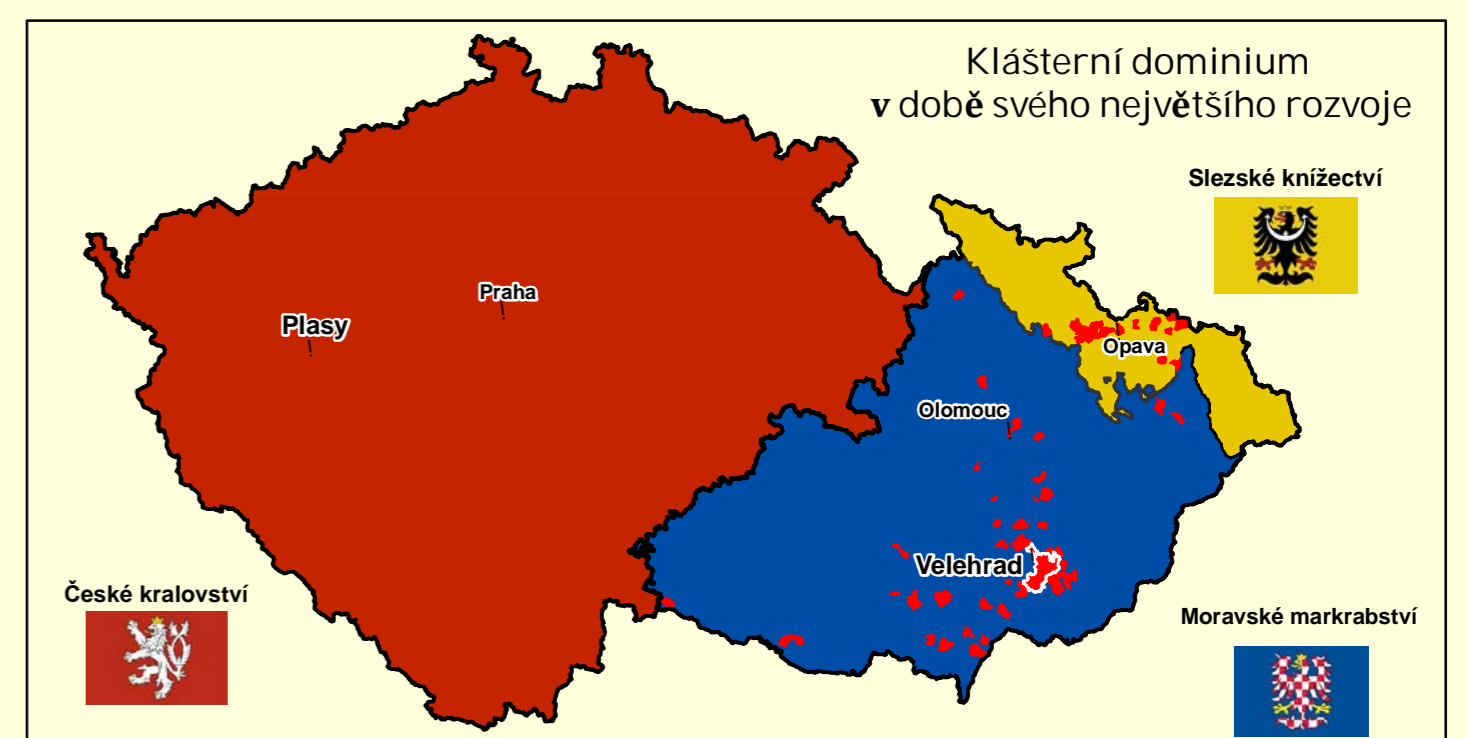
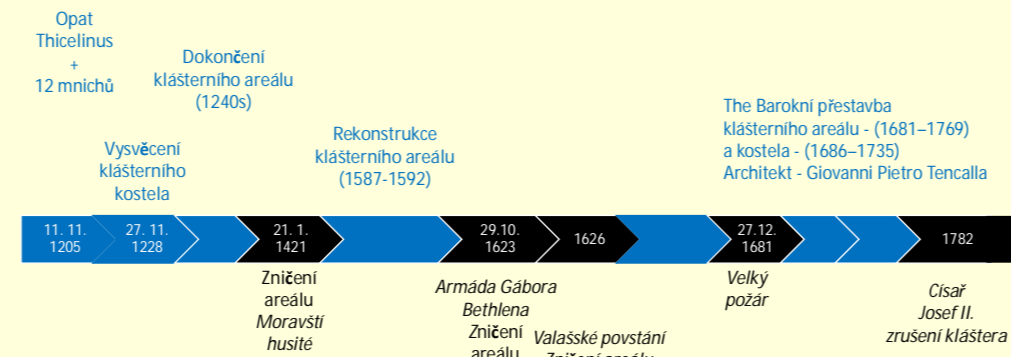
Cisterciácká krajina Velehradu je zapojena do projektu „CISTERSCAPES – Cisterciácké krajiny spojující Evropu“ v rámci mezinárodní spolupráce 17 regionů, v nichž se doposud nacházejí krajiny významně ovlivněné působením jednotlivých klášterů cisterciáckého řádu. Současně má tato síť ambice získat prestižní označení Evropské dědictví (EHL), které zdůrazní mimořádný význam krajiny cisterciáků pro evropskou historii.

Klášter založil moravský markrabě Vladislav Jindřich. Založení kláštera inicioval olomoucký biskup Robert, bývalý převor cisterciáckého kláštera na Zelené hoře. V roce 1204 byl generální kapitulí cisterciáckého řádu v Citeaux dán souhlas ke zřízení prvního cisterciáckého kláštera na Moravě. K naplnění klášterní fundace došlo 11. 11. 1205, kdy do údolí Salašky přišlo 12 mnichů z kláštera v Plasích s opatem Thicelinem.

Velehradský klášter v čase

Prakticky od začátku existence měl klášter šťastné období. Rozvoj kláštera od začátku plně podporoval olomoucký biskup Robert i markrabě Vladislav Jindřich. Kromě diplomatické podpory dal biskup Robert klášteru finanční dar v podobě odpuštění placení desátků ve všech vsích patřících klášteru i těch které bude do budoucna vlastnit. Oblíbenost nově založeného kláštera se projevovala také u množství darů ze strany šlechty, což se odrazilo v růstu klášterního majetku.

Cisterciácká krajina velehradu v období zrušení kláštera s vybranými objekty zachovalými do současnosti

Vybrané památky a relikty v současné krajině

Sakrální architektura

Srdcem klášterního dominia je bazilika Nanebevzetí Panny Marie, oněnovaná na původních románských základech. Úcta k cisterciáckému řádu a rozšiřování víry se projevovale v podobě patronace kostelů ležících na jeho statcích. Filiálními kostely najdeme v Polešovicích, Borsicích a Jalubí a Spytihněvi. Kromě kostelů patří k religionismu drobné církevní stavby a sochy v krajině, které tvoří doprovodné prvky cest. Velehradský klášter patřil v období rozkvětu poutnictví v českých zemích mezi nejnavštěvovanější poutní místa v českých zemích. Tradice poutí nezanikla ani po zrušení kláštera a největšího rozkvětu dosáhla v období druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století.

Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a svatého Cyrilla a Metoděje

Kostel Sv. Petra a Pavla, Polešovice

Kaplička Jalubí

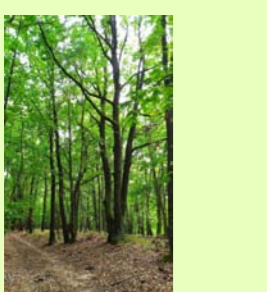

Svatý Jan Nepomucký Velehrad

Přírodní podmínky

- zalesněné Chřiby (587 m)
- niva Moravy (cca 200 m)
- Karpaty – flyšový zvláštní reliéf s pokryvem spraší
- průměrné roční teploty 8,7–9,4°C
- roční srážky 580-930 mm

Převládající SZ-JV orientace hřbetů a údolí, půdní poměry a klimatické podmínky daly regionu jméno Zahrad Moravy. Jsou zde ideální podmínky pro zemědělství, vinohradnictví a sadařství. Řeka Morava poskytovala hojnost ryb a bohatost lužního lesa, luk a sadů.

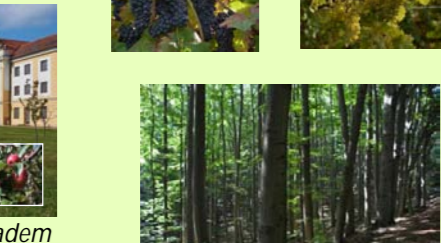
Dubo-habrová pařezina

Krajina nad obcí Modrá

Klášterní zahrada se sadem

Bučiny Chřibů

Konventní rybník

Řeka Morava

Sídelní struktura

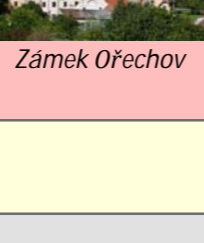
Sídelní struktura vznikem kláštera doznala drobných změn, až na vznik královského města Uherské Hradiště. Kromě samotného areálu kláštera vznikla sídla na místě nově založených grangii (Neuhof - nová obec Modrá, Neudorf - Nova Curia - přesunutí jádra obce Huštěnovice). Zakoupením Ořechova získal klášter také letní sídlo na zámku.

Letecký pohled na Velehrad

Grangie Neuhof Břestek

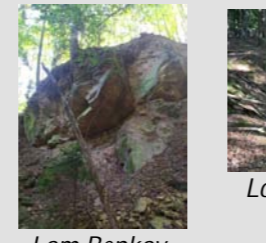
Zámek Ořechov

Surovinové zdroje

Mezi velehradská privilegia, která dostal klášter od Vladislava Jindřicha při svém založení patřilo také právo na možnost těžby kamene a dříví v královských lesích stejně jako pastva dobytka nebo sběr dříví na otop pro poddane. Kromě optimálních podmínek pro zemědělství region poskytoval dostatek stavebních surovin v podobě sprašových sedimentů (cihlařská hlína), pískovce, vápence a dřeva.

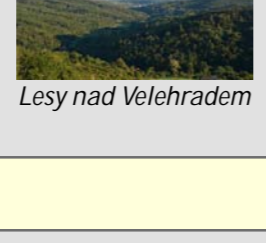
Cihelna Velehrad

Lom Benkov (pískovec)

Lokalita Vápenice

Lesy nad Velehradem

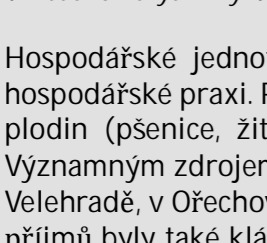
Hospodářská aktivita

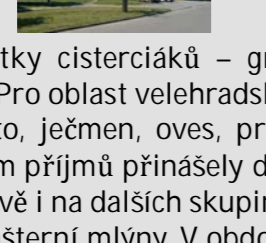
Sklep velehradského pivovaru

Mlýnský les, náhon a mlýny v Nedakonicích

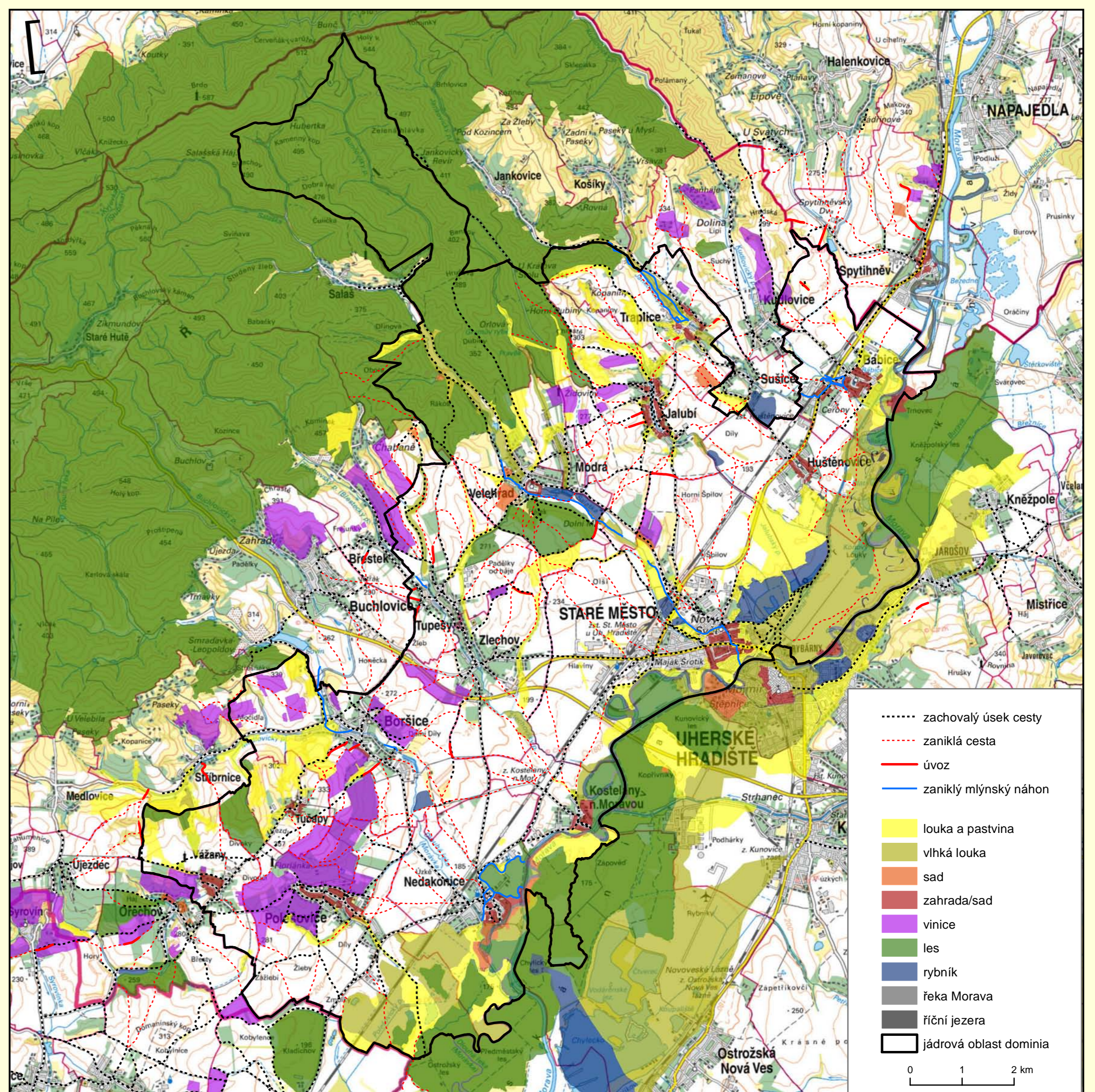

Zájezdní hostinec u Nedakonicích mlýnů

Lesy nad Velehradem

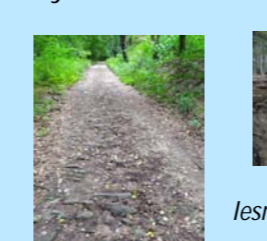
Hospodářské jednotky cisterciáků – grangie představovaly v jakékoliv době jádro pokrokových technologií v tehdejší hospodářské praxi. Pro oblast velehradského dominia byla hospodářská aktivita grangii zaměřena na pěstování zemědělských plodin (pšenice, žito, ječmen, oves, prosa, čočka, hrách, mák, len a konopí), vinohradnictví, sadařství a chov dobytka. Významným zdrojem příjmů přinášely dominiu pivovary a šenky. Pivovarů v klášterním dominiu bylo několik. Pivovar byl na Velehradě, v Ořechově i na dalších skupinách statků mimo újezd např. v Ivanovicích u Brna a v Bolaticích na Opavsku. Zdrojem příjmů byly také klášterní mlýny. V období 17.-18. století bylo ve vlastnictví velehradského opatství 13 mlýnů. Nejvýznamnější mlýny byly v Nedakonicích napojeny náhonem na řeku Moravu, pro potřeby zákazníků mlýnů byl vybudován zájezdní hostinec.

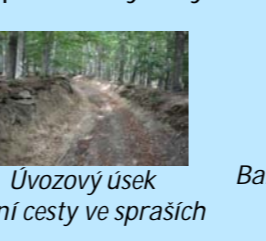
Zdroje: Archivní písemné materiály, mapy I. a II. vojenského mapování, mapy stabilního katastru. Topografický podklad: Prohlížeč služba Esri ArcGIS Server - Základní mapy ČR.

Komunikační síť, hranice

Poloha velehradského klášterního dominia těžila z blízkosti regionálních obchodních tras. Na území újezda najdeme velké množství relikvů starých cest v podobě zahloubených úvozů, nebo svazků úvozů v lesích. V místech, které bylo nutné udržet sjízdné jsou zachovalé zpevněné úseky. Můžeme zde najít cesty kostelní nebo hřbitovní, které vedly z vesnic do farních center, cesty poutní, kterými procházela každoročně procesí poutníků z jiných regionů na nejvýznamnější poutní místo Moravy, Velehrad. Původní cestní síť byla bohužel z velké části zničena procesem kolektivizace. Vymezení hranic panství bylo významným identifikačním znakem území, zdejším materiálem hraničních kamenů pískovce.

Zpevněný úsek cesty nad Velehradem

Úvozový úsek lesní cesty ve spráších

Barokní most přes Salašku na Velehradě

Úvoz nad údolím Salašky ve směru na Jalubí

Úvoz s hraničním kamenem Tupyse

Hraniční kámen na Trojmezí Ořechov, Polešovice, M. Písek

Králov stůl